

תרומת המעשיות ואגדות לתהליך הסוציאליזציה לתפקידי מין/מגדר בגיל הגן / יבורסקי, אירינה

עבודת המחקר הנוכחית עוסקת בתרומה של מעשיות קלאסיות וחדשות לעיצוב וגיבוש הזהות המגדרית של הילד בגילאי 4-6. בתקופת הגן מתרחש תהליך הסוציאליזציה לתפקידים מגדריים שמשפיע רבות על התפתחות האישיות, לכן יש ענין לבחון כיצד יכולה המעשייה לסייע לתהליך חשוב זה.

למעשייה מאפיינים יחודיים כמו קוטביות, פשטות, פנטזיה וחד ערכיות ההופכים אותה לכלי עזר בתהליך עיצוב הזהות המגדרית. המעשיות הקלאסיות מציגות חלוקת תפקידים ברורה בין המגדרים, עם סטריאוטיפים מיניים, והבדלי כוח בין נשים וגברים. המעשיות המודרניות מבטלות את התפקידים המגדריים המובחנים ומציעות אפשרויות נוספות. מאפיינים אלה עשויים להוביל להפנמת נורמות וערכים הקשורים בתפקידי המינים/המגדר.

מחקר זה שם לעצמו מטרה לבחון את התרומה של מעשיות הילדים הקלאסיות והחדשות לגיבוש זהות מינית/ מגדרית של הילד בגיל גן חובה. על-מנת לעמוד על תרומה זו נחשפו תחילה התהליכים של גיבוש הזהות המינית באמצעות שלוש תיאוריות התפתחותיות ולאחר מכן נבחנה התרומה של המעשיות לעיצוב תפקיד המין באמצעות ניתוח תוכן של המעשיות.

למחקר המוצע שלוש שאלות מחקריות:

1. מהם המוטיבים העולים ממעשיות קלאסיות וחדשות שקשורים לגיבוש הזהות המינית/המגדרית בגיל גן חובה?
2. באיזו מידה התכנים הללו יכולים לתרום לפיתוח הזהות המינית/המגדרית של ילדים בגיל הגן?
3. אילו שינויים חלו במוטיבים הקשורים לזהות המינית במעשיות החדשות?

המחקר נערך בשיטה איכותנית המבוססת על ניתוח טקסטים. נותחו שש מעשיות: שלוש קלאסיות ("לכלוכית", "שלגיה" ו"כיפה אדומה") ושלוש חדשות ("אגדה חדשה", "הנסיכה והסוס" ו"המלך שזרק את בתו לים"). ניתוח התוכן של המעשיות נבחן לאור המוטיבים המרכזיים של גיבוש הזהות המגדרית בתהליך הסוציאליזציה בגיל גן חובה, הבאים לידי ביטוי בתיאוריות שונות כגון תיאוריות פסיכו-חברתיות והתפתחותיות (אריקסון, בנדורה ופרויד) וגישות פמיניסטיות (בטלר, מילט) הדנות בחלוקת תפקידים מגדריים.

ממצאי המחקר מלמדים כי באמצעות המעשיות נחשפים הילדים לקונפליקטים בהם עוסקת התיאוריה הפסיכואנליטית כגון, קנאת אחים, תסביך אדיפוס/אלקטרה ועיקרון המציאות מול עיקרון העונג, אותם חווים הילדים בגיל גן חובה. הממצאים מראים כי קונפליקטים אלו,

לעיתים קרובות, באים לביטוח על רקע מגדרי, ולהם השפעה על גיבוש הזהות המגדרית בקרב הילדים. הילדים מזדהים עם הדמויות ועם האירועים, חווים את הקונפליקט וכך לומדים להתמודד עם קונפליקטים משל עצמם. על-פי התיאוריה הפסיכואנליטית, המעשייה מסייעת בפתרון הקונפליקטים הקשורים לזהות המינית.

המעשיות הקלאסיות משקפות את הקונפליקט 'יוזמה לעומת אשמה' בו עוסקת התיאוריה הפסיכו-חברתית של אריקסון, עמו מתמודדים הילדים בגילאים 4-6. המעשיות הקלאסיות תומכות בנורמה לפיה היוזמה הינה תכונה גברית באמצעות הענקת פרס לגיבור המגלה יוזמה כשהגיבורה יוזמת היא בדרך כלל נענשת על כך. המעשייה אם כך תורמת בפיתוח היוזמה כמשתנה התורם לזהות המגדרית.

בנוסף לכך, הדמויות שבמעשיות מהוות 'מודלים לחיקוי' עבור הילדים, עליהם מדברת תיאוריית הלמידה החברתית-הקוגניטיבית של בנדורה. בהקשר זה, ממצאי המחקר מראים כי המעשייה תורמת להתפתחות הילד בכך שהיא מאפשרת הזדהות עם מודלים מגדריים המקובלים בחברה. בהקשר זה חשוב להזכיר את טענתה של ההוגה הפמיניסטית ג'ודית באטלר (2001), לפיה ההתנהגות המגדרית היא תמיד תוצאה של חיקוי. ולכן דרך חיזוק/ענישה אשר הדמויות במעשייה מקבלות מסביבתם מחקים הילדים את התכונות וההתנהגויות הרצויות בחברה. כמו כן, על-פי התיאוריה של בנדורה, המעשייה תורמת להגברת המסוגלות העצמית ושיפור יכולת הויסות העצמי.

הגישות הפמיניסטיות מבקרות את המעשיות הקלאסיות ומצביעות על כך שבמעשיות קלאסיות רבות מחולקות ההתנהגויות של הגיבורים לקטגוריות מגדריות (נשיות, גבריות) מובהקות, בוטות ולא-גמישות. הן מצביעות על כך שגם במעשיות החדשות קיימת חלוקה לתפקידים מגדריים אבל היא גמישה ומאפשרת.

ואכן, מחקר זה מראה שבמעשיות החדשות חלו שינויים בתפקידים של גברים ונשים. המעשיות החדשות שוברות את הסטריאוטיפ של החלוקה המגדרית הקלאסית לפיה הגיבור הוא אמיץ, חזק ויוזם ומציגות גם את הגיבורות כחזקות, עקשניות, חכמות ואקטיביות. יתירה מכך, המעשיות החדשות מאפשרות לגיבורותיהן למלא את התפקידים המגדריים של הגברים, כגון: לצאת להילחם בדרקון, לעסוק במלאכת הדיג, לרכב ולטפל בסוס. המוטיבים האלה זוכים לעידוד וללגיטימציה במעשיות החדשות, דבר המאפשר לילדים ראייה שונה של תפקידים מגדריים לחיקוי בהמשך.

כן מצביע המחקר על כך שבמעשיות החדשות חלו מספר שינויים במוטיבים שקשורים לעיצוב הזהות המגדרית:

- אופי לעומת יופי

- שינוי בכוח הנשי וביחס הסביבה אליו
- שינויים במוטיבים הקשורים ליחסים בין הורים וילדים
- שינוי בחשיבותו ומקומו של מוסד הנישואין במעשייה

המעשיות החדשות מבטלות את התפקידים המגדריים כפי שהם באים לידי ביטוי במעשיות קלאסיות. אך על-מנת שהילד יבין או יחוש את אותו הביטול הוא חייב להכיר גם את המעשיות הקלאסיות. המעשיות החדשות מציגות עולם שבו קיימת לגיטימציה לגיבור להיות 'מה שהוא', ללא קשר למגדרו לומעמדו, דבר אשר מאפשר לילד לתהות על הערכים והסטריאוטיפים המגדריים המצויים במעשיות הקלאסיות.

חשוב לציין, שעולם המעשייה הקלאסית עשיר בהרבה מהשתקפותו דרך 'סינדרלה', 'שלגייה' או 'כיפה אדומה'; מעשיות קלאסיות רבות מציגות גיבורות חזקות וגיבורים חלשים, ולא פעם האידיאלים משתנים מסיפור לסיפור ומתרבות לתרבות. מעשיות קלאסיות זוכות לפופולאריות יתירה בקרב הילדים גם היום, בזכות היכולת שלהן לתת מענה על פחדים וקונפליקטים שונים. החידוש המרכזי של המעשייה החדשה הוא במתן זכות בחירה במודלים לחיקוי ובמסלול חיים יחודי.

המחקר הנוכחי תורם להבנה טובה יותר של דרכים לסייע לתהליכי הסוציאליזציה לתפקידים מגדריים באמצעות המעשיות. לצד התרומה של המחקר יש גם מגבלות. המגבלה העיקרית נובעת מהעדר מחקר שדה שמאפשר לבחון את תגובת הילדים על המעשיות בפועל. ניתן להשתמש מחקר זה כבסיס למחקרים נוספים בשדה.

מס' המיון בספרייה :

398.2 יבו.תר תשס"ח

מס' מערכת בספרייה :

1151022